

A magyar–horvát két tanítási nyelvű gimnáziumokban tanulók nyelvi kompetenciái

BOCKOVAC TÍMEA

egyetemi adjunktus, PTE BTK, Szlavisztikai Intézet, Horvát Tanszék

Abstract: The cultural autonomy of Croatians living in Hungary makes it possible to use the Croatian language starting from preschool until the end of higher education. The aim of this study is to determine the language competency of students in Hungarian-Croatian bilingual high schools. Since currently there is no uniform competency test for languages of nationalities, I am compiling the data of an exploratory research I carried out in 2018 with the data of its repeated and expanded version in 2023. Based on the results of the questionnaire survey, we can create an image of high school students' native and foreign language competencies, their degree of bilingualism, and their linguistic self-evaluation. The questionnaire consists of four sections. The first part asked about the sociological variables of the anonymous respondent, the definition of their mother tongue, and data about their parents. The second section followed the dominance of different languages in specific language use arenas, examining the language choice of students and parents both inside and outside the family, while the third part required an assessment of the respondents' own language skills.

Keywords: Hungarian-Croatian bilingual high schools, minority language, language competence

1. A két tanítási nyelvű oktatás modelljei

A 2020-as Nemzeti Alaptanterv¹ II.1. Kulcskompetenciák című szakaszában meghatározott tanulási területeken átívelő általános kompetenciái között a kommunikációs – anyanyelvi és idegennyelvi – kompetenciák kiemelt helyen szerepelnek. A tartalmi szabályozóként illeszkedő Kerettanterv² a nyelvi kompetenciáról az alábbi megállapítást teszi:

Az anyanyelvi nevelés feladata a nyelv mint változó rendszer megismerése, illetve a nyelvi kompetencia fejlesztése annak érdekében, hogy a tanulók életkoruknak megfelelő szinten birtokolják a szóbeli és írásbeli kommunikáció eszköztárát, képessé váljanak azok funkcionális elemzésére, gyakorlati alkalmazására. Így segítve és megalapozva a tanulók önálló ismeretszerzését, tanulását, valamint a velük szoros összefüggésben levő differenciált gondolkodást, az élet végéig tartó tanulás képességét és igényét.

Az 1950-es évektől ismert számos két- vagy többnyelvű modell mentén szerveződő kisebbségi (ma nemzetiségi) oktatás kapcsán (is) figyelembe kell venni a tannyelvekkel elérhető kimeneti célokat, a két nyelv egymáshoz rendelt tantervi viszonyát, az oktatás nyelvének és a tanulók nyelvének egymással való kapcsolatot, az egy csoportban tanulók nyelvi készségeinek homo- vagy heterogenitását, a két tannyelv közötti szociokulturális különbségek mértékét, valamint

¹ Magyar Közlöny, 2020. évi 17.szám

² https://www.oktatas.hu/koznevelas/kerettantervek/2020_nat— 2023.11.18.

a kéttannyelvű oktatás az állami oktatási rendszerben elfoglalt pozícióját. (Lesznyák 1996: 224) A nemzetiségi oktatás nyelvi céljainak meghatározása olyan összetett feladat, amely szoros kapcsolatban áll a többségi nemzet és az adott kisebbségi közösség nyelvpolitikájával is. Skutnabb-Kangas állítása, miszerint „a kisebbségekhez tartozók egyik legalapvetőbb emberi joga – vagy legalábbis az kellene, hogy legyen –, hogy az oktatás révén magas szinten két- vagy többnyelvűvé válhassanak” (Skutnabb-Kangas 1997: 27), a jogérvényesítés problémáján túl felveti a kisebbségi kétnyelvű oktatás optimális formai és tartalmi megvalósulásának kérdéseit is. A kétnyelvű oktatás összefoglaló terminusként arra utal, hogy az intézményes oktatási-nevelési folyamatban két vagy több nyelv használata biztosított. (Bartha 2000: 762) Vámos Ágnes szerint „kétnyelvű az iskolarendszer akkor, ha a tanítás bármely fokán, illetve típusában különböző tannyelvek vannak” (Vámos 1993: 11), de szükséges a kétnyelvű, a két tanítású nyelvű és a kéttannyelvű iskola fogalmának pontos megkülönböztetése. A kéttannyelvű iskola és oktatás típusainak tágabb és szűkebb értelmezése is lehetséges, annak függvényében, hogy additív (hozzáadó) vagy szubtraktív (felcserélő) kétnyelvű környezetet teremtet-e az iskola, illetve, hogy milyen nyelvű programot alkalmaz, valamint, hogy az adott tanulók mely kétnyelvű közösséghez tartoznak.

Az egyes modellek eredményessége nagymértékben a szervezési, affektív, kognitív, pedagógiai és társadalmi tényezők függvénye. Mivel a különféle államokban élő kisebbségek helyzete jelentősen eltérő, így az ismertetett modellek teljes körű alkalmazása sem jellemző a hazai gyakorlatban, ám azok működésének tanulságai fontos irányelvekkel szolgálhatnak a hazai nemzetiségi oktatás kapcsán „mivel nyelvcserhelyzetben a nyelvmegtartás legfőbb bázisa, a szülők, a család nyelvtörökítő szerepe igen gyakran csökken, az oktatási programok adott viszonyoknak megfelelő megválasztása a nyelv és az azt beszélő közösség fennmaradásában kulcsszerepet játszik” (Bartha, idézi Szarka 2003: 14).

A magyarországi két tanítású nyelvű nemzetiségi gimnáziumokban az oktatás nyelve a magas státuszú többségi nyelv mellett az adott nemzetiség nyelve, a kimeneti cél pedig ez utóbbi elsajátítása, illetve tudásának magas szintű fejlesztése kiegészítve a célnyelvi (anyaországi) kultúra ismeretével.

2. A magyarországi horvát nyelvű oktatás

A 2011. évi CLXXIX. a nemzetiségek jogairól szóló törvény 1. fejezetének 1. § (3) bekezdése értelmében honos horvát etnikum Magyarországon több népcsoportot alkotva és részben eltérő nyelvjárást beszélve szórványban él. Földrajzi elhelyezkedésük Zala vármegyében a Mura folyó mentére, Somogy és Baranya vármegye déli részén a Dráva mentére, a Pécs és Baja környéki településekre, valamint Kalocsa, Sopron és Szombathely környékére jellemző. (Sokcsevits 2011: 744) Lélekszámukról alapvető fontosságú adatforrásként a népszámlálási statisztikák számolnak be, melyek azonban köztudottan alulmérték a nemzetiségek

valódi létszámát (Lajtai 2020: 547). Az utóbbi három évtized kedvező társadalmi és kisebbségpolitikai változásainak következményeként a nemzetiségi kategóriánál az elmúlt húsz évben jól látható a hazai horvátok folyamatos létszámnövekedése. 2001-ben 15 620 fő vallotta magát horvátnak, 2011-ben ez az adat már 23 561 főre nőtt, ugyanakkor a legutóbbi censzuson jelentős visszaesés mutatkozik, ugyanis a magukat horvátnak vallók száma 13 713 főre csökkent. Hasonlóan negatív tendencia figyelhető meg az anyanyelvi beszélők számának változásában, amely kapcsán már 2001 és 2011 között a nemzetiségi identitásdeklarációval ellentétes, folyamatos csökkenés volt tapasztalható. 2001-ben 14 345, 2011-ben pedig 13 716 személy jelölte anyanyelveként a horvátot, míg 2022-ben csupán 8232-en, ez az adatsor a nemzetiségi (anya)nyelvvesztés előrehaladott szakaszát támasztja alá. Mivel a népszámlálás nemzetiségi adatai teremtenek jogalapot a nemzetiségi önrendelkezésre, az oktatási, kulturális és média jogok gyakorlására kiemelten fontos egy olyan stratégia kidolgozása, amely lassíthatja a nyelvi asszimiláció felgyorsult folyamatát. Jelenleg ennek terhe leginkább a nemzetiségi nyelvi program szerint működő oktatási intézményekre hárul.

A hatályos törvényi rendelkezés a nemzetiségi oktatási öngazgatást „nemzetiségi anyanyelvű, nemzetiségi két tanítási nyelvű vagy kiegészítő nemzetiségi óvodai nevelésben, illetve nemzetiségi anyanyelvű, nemzetiségi két tanítási nyelvű vagy nemzetiségi nyelvoktató iskolai nevelésben-oktatásban, kiegészítő nemzetiségi nevelés-oktatásban vagy roma nemzetiségi köznevelésben, illetve nemzetiségi kollégiumi nevelési” formában határozza meg. (V. fejezet, 22. § (1))

Az 1980-as években lezajló tannyelvpolitikai fordulat, melynek következtében felerősödött a két tanítási nyelvű gimnáziumi fejlesztés egyes nyelvek esetében státusz bővítéshez is vezetett. Az 1990-es évektől jellemző szabad nyelvválasztás számos tényező függvénye, ide sorolandók többek között a rendelkezésre álló erőforrások, a végzettséget igazoló dokumentumok, a tanári állomány felkészültsége, a tanítási környezet fejlettsége vagy a tannyelvek aránya. (Vámos 2008: 22)

A magyarországi horvátok oktatás és tannyelvpolitikájában a rendszerváltozás, valamint a független horvát állam létrejöttét (1991) követő politikai történések jelentős nyelvpolitikai változásokat okoztak, melyek többek között az oktatási struktúra átalakulásához és új tannyelvpolitika bevezetéséhez vezettek. Magyarországon a magyar–horvát két tanítási nyelvű nemzetiségi oktatás része a közoktatásnak, a nemzetiségi közösségek élőhelyeit figyelembe véve szerveződik, függ a (nyelv)politikai változásoktól (például a horvát–szerb nyelv külön választása), az idegennyelv-tanulás iránti igénytől, a támogató jellegű nyelvpolitikától, a nyelv piaci értékétől, valamint a szülői attitűdtől is. Fenti oktatási formák közül a horvát nemzetiségi oktatás hazánkban jelenleg hét vármegyében, 37 településen, nemzetiségi két tanítási nyelvű, nyelvoktató és kiegészítő iskolai nevelés-oktatás formájában valósul meg. A 2022/2023-as tanév tanulói létszáma 1945 fő volt. A különböző képzésekben részt vevő tanulók

nyelvismeretének fejlődéséről az országos nemzetiségi nyelvi mérések hiányában sajnos nem rendelkezünk adatokkal, így nem bizonyított, de megalapozott annak a feltételezése, hogy a köznevelési és közoktatási intézményeknek napjainkban kiemelkedő, jellemzően elsődleges szerep jut az identitás átörökítésében és erősítésében, továbbá a horvát mint nemzetiségi nyelv (újra)tanításában.

3. A kutatás célja

A horvát nyelven zajló tanítási programok eredményességéről mindeztidáig nem készült átfogó vizsgálat, és az alulkutatottság vonatkozik a képzésekben részt vevő tanulók nyelvhasználatára és nyelvi kompetenciáira is. Az általam 2018-ban elvégzett kérdőíves kutatás sem tekinthető teljesnek, mivel elsődleges célja a kétnyelvűség, a nyelvhasználati szinterek és a nyelvi attitűd vizsgálata volt, melyek megismerése lehetőséget teremt az esetleges nyelvi beavatkozás tervezett elvégzésére. Azért választottam a középiskolai korosztályt, mert tapasztalataim szerint az iskolaválasztás szempontjából itt még domináns a szülői elvárás, amely bizonyos esetben kontraproduktív. Ezt a feltételezést igazolták azok a személyes interjúk is, melyekből kiderült, hogy a tanulók belső motiváció híján, a szülői kényszernek megfelelően végezték el a két tanítási nyelvű programot, ami egyértelműen iskolai kudarcokhoz, alacsonyabb nyelvi kompetenciához, továbbá a kimeneti vizsgák sikertelenségéhez is vezethet. A különféle kutatási módok közül a 2018-ban elvégzett a feltáró/felderítő kutatások közé tartozik, amely célja nem az adott jelenség teljes elemzése, hanem a probléma felvetése, körvonalainak vázolása, a jellemzően érvényesülő tendenciák feltárása, egy elsődleges megközelítés, amely lehetőséget ad a későbbiekben a kutatás megismétlésére, esetleges kibővítésére. Ez utóbbi longitudinális vizsgálatra 2023 tavaszán, a korábban használt kérdőív módosítását és digitalizálását követően került sor.

A kérdőíves felmérésben 2018-ban összesen 166 tanuló vett részt, a két hazai (Budapest, Pécs), magyar–horvát gimnázium tanulói összlétszámának 74%-át alkotva. A 2023-as kutatás a tanulói populáció 100%-ára terjedt ki, összesen 131 diákot érintve. Az adatgyűjtés 2018-ban szaktanárok segítségével, papíralapú kérdőív kitöltése formájában, míg 2023-ban online módon zajlott. A válaszadás mindkét alkalommal tetszőleges és anonim volt, melyre egy, illetve szükség esetén két 45 perces tanóra állt rendelkezésre. A kérdőív adatainak rögzítése és statisztikai elemzése a *Microsoft Excel* program alkalmazásával és a *Statistical Package for Social Science* (SPSS) *Windows* operációs rendszerben működő program felhasználásával történt. Az adatfeldolgozás folyamán egyaránt fontos volt az egyváltozós leíró statisztikai kimutatás és a többváltozós eredmények elemzése is. A felhasznált önkitöltős kérdőív célja a precizitás, az objektivitás, a megbízhatóság (reliabilitás), valamint az érvényesség (validitás) volt. Struktúráját tekintve egyaránt tartalmazott zárt és nyílt kérdéseket, az ún. bemelegítő

kérdések elsősorban a ráhangolódást szolgálták, a nyelvhasználati szokásokra színterekre, és a nyelvi attitűdre vonatkoztak. A levezető nyitott kérdések lehetőséget adtak a válaszadók által megfogalmazott saját vélemény, gondolat, kritika megfogalmazására és egyúttal kontrollkérdésekként is szolgáltak.

A kérdőív négy szakaszból állt, melyből az első tíz kérdés az anonim válaszadó iskolájára és osztályára, valamint szociológiai változóira (születési idő és hely), anyanyelvének meghatározására, illetve a szülőkre vonatkozó adatokra (származási hely, életkor, anyanyelv, iskolai végzettség, foglalkozás, az iskola tannyelve, amelyben tanulmányaikat végezték) kérdezett rá.

A szintén tíz kérdésből álló második rész a meghatározott nyilvános és családi nyelvhasználati színtereken követte a különböző nyelvek dominanciáját, a tanulók és a szülők nyelvválasztását vizsgálva a családon belül és kívül, az olvasás, zenehallgatás, televíziós szokások és az online média használata mentén.

A felmérés harmadik része a saját nyelvtudás értékelését várta el a megkérdezettek részéről, míg a negyedik, lezáró szakaszban 16 kérdés irányult a nyelvi attitűd szegmensének feltárására.

A kérdőívet 2018-ban a Budapesti Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon 64 diákja, valamint a pécsi „Miroslav Krleža” Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon 102 diákja töltötte ki, 2023-ban a két intézmény közötti megosztottság közel azonos 66–65, összesen 131 fő volt. Az első felmérésben a válaszadók a két tanintézmény 9-től 12-ik osztályig terjedő részleges tanulói populációját alkották, életkoruk 15–20 év közé volt tehető, 56,3% volt a lányok, és 43,7% a fiú aránya. A 2023-as megismételt kutatásba a nyelvi előkészítő osztályba járó (9/0.) tanulókat is bevontam, azzal a kitételrel, hogy csupán a számukra releváns kérdésekre szükséges válaszolniuk, vagyis a teljes tanulói állományra (131 fő) terjedt ki a kutatás, és a nemek szerinti arány az alábbiak szerint alakult: 62,6% lány, 37,4% fiú.

A 2018-ban megkérdezett tanulók elsőként elsajátított nyelvének százalékos megoszlása alapján a magyar (71,1%) szerepel az első helyen, a horvát (13,3%) a másodikon és megjelenik a magyar–horvát nyelvpár egyidejűsége is (4,2%). A másodikként elsajátított nyelv 67,7%-ban a horvát, 13,2%-ban az angol és 12,00%-ban pedig a magyar. A 2023-as adatok is közel azonosak, melyek szerint az első nyelv 97 fő, azaz 74%-uk esetében a magyar, 15,7%-nál a horvát, további 10,7%-ban pedig valamely egyéb nyelv. A második nyelv leggyakrabban a horvát (55,5%), ezt követően az angol (24%) majd a magyar 7,9%-ban. A horvát nyelvvel a tanulók jelentős része először a másodlagos szocializáció színhelyein találkozik, ami megerősíti az intézményesített nyelvtanítás jelentőségét és felelősségét is. Az alábbi táblázatban a *Kitől tanultad meg a második nyelvet?* – nyitott kérdésre adott tanulói válaszokat közlöm, melyek a két vizsgálat esetében szintén közel azonos elemeket tartalmaznak.

1. táblázat A második nyelv elsajátításának forrásai

	2018 N=153	2023 N=125
tanárok	82	70
óvodapedagógus	23	13
apa	12	10
barátok	3	2
család (testvér, dédszülők)	7	4
család/óvónő	1	1
gyerekek, óvodapedagógus	1	0
anya	5	11
környezetemben élőkől (osztálytárstól, cserediákoktól)	1	2
magamtól	1	0
média (videójáték, film, zene)	2	1
nagyi/óvónő	1	0
nagyszülők	6	5
szülők	8	7

A kérdőív III. szakasza a nyelvtudásra vonatkozó három szegmentált kérdés mentén vizsgálta a tanulók önértékelését, melyet ötfokú skála használatával tehettek meg az alábbiak szerint:

- Sokkal jobban tudok/értek/beszélek/írok magyarul, mint horvátul.
- Egy kicsit jobban tudok/értek/beszélek/írok magyarul, mint horvátul.
- Egyformán tudok/értek/beszélek/írok magyarul és horvátul.
- Egy kicsit jobban tudok/értek/beszélek/írok horvátul, mint magyarul.
- Sokkal jobban tudok/értek/beszélek/írok horvátul, mint magyarul.

A III. szakasz első, bevezető kérdése (*Horvát–magyar vonatkozásban milyen a nyelvtudásod?*) a tanulóktól saját nyelvtudásuk megítélését várta el. Ennek kapcsán 2018-ban és 2023-ban is a válaszadók közel 70,0%-a minősítette a magyar nyelvtudását sokkal, vagy valamivel jobbnak, mint a horvátot, 2018-ban 28,7%-a vallotta, hogy mindkét nyelven azonos kompetenciákkal bír, 2023-an ez az arány 15,3%-os. 2018-ban 9,9%-uk jelölte, hogy sokkal jobban tud horvátul, mint magyarul, ez 2023-ban 8,4%.

A *Melyik nyelven fejezed ki könnyebben magad?* – kérdésre 2018-ban jelentős mértékű 94,5% a magukat magyarul könnyebben kifejezők aránya, míg az előző kérdésben vizsgált érzelmi viszony ennél alacsonyabb mutatóval bírt (48%), a horvát nyelv kapcsán 31% volt az érzelmi megítélés, ehhez képest csupán a válaszadók 17,0%-a érzi könnyebbnek a magyarnál, és mindössze egyetlen fő jelölte a magyar–horvát nyelvpárt. A 2023-ban megkérdezettek 74%-a fejezi ki magát könnyebben magyarul és 16,8%-a horvátul.

A kortársaidhoz viszonyítva milyen mértékben értesz magyarul, illetve horvátul? – kérdésre 2018-ban a válaszadók azonos arányban, 28,7%-ban jelölték az egy kicsit jobban értek magyarul, mint horvátul lehetőséget és az egyformán értek magyarul és horvátul válaszelemet, míg 25,7%-uk értékelte sokkal jobbnak a magyar nyelvi értését. 2023-ban 36,7% jelölte, hogy egy kicsit jobban ért magyarul, mint horvátul, valamivel kevesebb (22,9%) a mindkét nyelvet egyformán értők aránya, továbbá a válaszadók 35,9%-a tartja sokkal jobbnak a magyar nyelvi értését.

A beszéd megítélése kapcsán jelentősebb eltérések találhatók, a 2018-ban megkérdezett közel 60,0%-a jelölte sokkal vagy kicsivel jobbnak a magyar nyelvi megszólalását, ez az arány 2023-ban 72,5%. A korábbi vizsgálat során a tanulók 15,6%-a ítélte meg azonosként a magyar és horvát nyelven történő beszédét, és mindössze 10,0% körüli a horvátul jobban beszélők aránya. 2023-ban 14,5% azok aránya, akik hasonlóan beszélnek mindkét nyelvet, és 10,7% a horvátul jobban beszélőké.

Az olvasásra vonatkozó negyedik kérdésre (*A kortársaidhoz viszonyítva milyen mértékben olvasol magyarul, illetve horvátul?*) 2018-ban közel 40,0%, 2023-ban pedig 32,1% azon diákok aránya, akik egyformán olvasnak magyarul és horvátul, és 12,0%, illetve 26% azoké, akik sokkal jobban, vagy egy kicsit jobban olvasnak horvátul, mint magyarul. A horvátul jobban olvasók száma az előző vizsgálat során is megmutatkozó 10,7%.

A kortársaidhoz viszonyítva milyen mértékben írsz magyarul, illetve horvátul? – kérdésre 2018-ban a tanulók 40%-a jelölte az egyformán írok magyarul és horvátul lehetőséget, míg 2023-ban 29,8%-uk. Korábban 20,0% körüli azok aránya, akik kicsit jobban írnak horvátul, mint magyarul, 2023-ban ez 9% alatti.

Az íráskészséggel összefüggő kifejtendő kérdésre, miszerint *Ha mindkét nyelven tudsz írni, mit szoktál írni horvátul?* – 2018-ban 102 fő, 2023-ban 124 fő adott értékelhető válaszokat, amelyek tartalmi elemei közötti jelentős átfedés lehetővé teszi az alábbi szövegtípusok szerint csoportosítást:

- iskolai tevékenységhez kötődő szövegek: házi, dolgozat, jegyzet, üzenet, témazáró, idézet, esszé, versek, fogalmazás, projektmunka, iskolai feladatok, tesztek
- a magánéleti tevékenységhez kötődő szövegek: sms, email, chat, napló
- egyéb: regény, minden

A jelenlegi magyar–horvát két tanítási nyelvű középiskolai képzési program 9. osztályos bemenete a tanulóktól anyanyelvi kompetenciát vár el, annak ellenére, hogy jelentős azok aránya, akik a horvát nyelvet nem első nyelvként sajátítják el. Nemzetiségi nyelvi mérések hiányában a tanulók nyelvi kompetenciáiról nem alkothatunk átfogó képet, de a tanulói-tanári visszajelzések alapján egyre nagyobb igény mutatkozik a módszertani és a tantervi tartalmak megújítására, illetve az idegennyelvi (horvát) kompetencia fejlesztésére.

A tanulók önbevallásán alapuló adatai szerint az értés, beszéd, hallás és íráskészségek közül magyar és horvát nyelven közel azonos erősségűnek az értést

28,7%-ban, beszédet 28,7%-ban, az olvasást 19,4%-ban jelölték. A legmagasabb, 38,9%-os mutatóval az íráskészség rendelkezik. Ezen adatok rendszerező elemzése és további feltáró vizsgálatok elvégzése hozzájárulhat az idegennyelv-oktatás során alkalmazott módszerek nemzetiségi nyelvvoktatásban történő bevonásához és a korszerűbb tantervi tartalmak fejlesztéséhez is.

3. Összegzés

Lezárásként megállapítható, hogy a magyarországi horvát két tanítási nyelvű gimnáziumok tanulóinak kétharmada a másodlagos szocializáció során sajátította el a horvát nyelvet. A későbbi nyelvszociológia kutatások kiterjedhetnek a nyelvválasztásra, a nyelvmegtartás lehetőségeinek vizsgálatára is. A két vizsgált iskolában tapasztalatom szerint a nyelvi belemerülési oktatási program is megvalósul, vagyis a *„magas státuszú anyanyelvet beszélő többségi gyermek a létező alternatívák közül önként választja a számára idegen (kisebbségi) nyelven folyó oktatást”* (Skutnabb-Kangas 1997: 26). Ennek kapcsán egyaránt érdemes lenne a vizsgálni a magyar családok érdeklődésének okát és az e családokból származó, de a nemzetiségi nyelvi program szerint haladó gyermekek identitás-fejlődését is.

A feltáró kérdőíves kutatás rávilágított arra, hogy a vizsgált tanulói populáció kétnyelvűségéről egyértelműen állítható a magyar nyelvi dominancia, amely valamennyi nyelvhasználati szintéren végig vonul. A vizsgált minta számosságából adódóan sajnos jó néhány vonatkozást nem lehetett statisztikailag vizsgálni, ezek közé tartozik a szülők és a gyermek anyanyelve közti összefüggés is. Arról, hogy a tanulók a horvát nyelv kontaktusváltozataival is találkozának szintén nem született használható adat.

Amennyiben az iskola valóban nem a család mellett, hanem a család helyett tölti be nyelvátörökítő szerepét fontos lenne a két tanítási nyelvű programok hatékonyságának és a tanulói kognitív nyelvi kompetenciák fejlődésének mérése is.

Egy történelmi vagy őshonos nyelvi kisebbséghez tartozó család gyermekei számos országban járhatnak például saját nyelvű, első nyelvként felfogott saját nyelvű vagy anyanyelvű óvodába és ilyen tannyelvű iskolába, de járhatnak más nyelven, a nyelvi többség nyelvén működő óvodába és iskolába is: a döntés általában a szülőket illeti meg. E szülői döntésnek rendszerint nagy a jelentősége: az olyan gyermek, aki az elsőként elsajátított nyelven, az így felfogott anyanyelven jár óvodába, és e nyelven végzi legalább az alsófokú tanulmányait, sokkal nagyobb valószínűséggel őrzi meg ezt a kisebbségi nyelvet, mint az olyan gyermek, aki már az óvodától kezdve más nyelven, a többségi nyelven vesz részt az intézményes szocializációban. Ez utóbbi esetben tehát igen könnyen megtörténhet, hogy a felnövekvő ember immár a többségi nyelvet használja leggyakrabban, a többségi nyelvet használja a legjobban, s lehet, hogy már ezt érzi inkább a saját nyelvének is. Mindezekkel párhuzamosan pedig elképzelhető, hogy mások is egyre inkább ezt a nyelvet tekintik az ő saját nyelvének.

Nyilvánvaló, hogy ezzel szintén végbement a nyelváltás, illetőleg a nyelvcsere” (Andrássy 2013: 132), ahhoz, hogy ez elkerülhető legyen tisztán kell látnunk a tanulók nyelvi mutatóinak alakulását. (Bockovac 2018: 14)

A téma kapcsán oly sokszor emlegetett több tényező és eltérő lefolyású (nyelvi) asszimilációs folyamat Szarka László szerint négy okcsoportra bontható, ezek a nyelvtervezés hiánya, a nyelvi dominancia átalakulása, az elnyomó asszimilációs politika, valamint a nyelvi globalizációs folyamatok (elsősorban az angol nyelv előretörése, ami talán fenyegetőbb veszélyt jelent az anyaországi sztenderd nyelvváltozat kapcsán). A hazai nemzetiségekről tett általános megállapítás szerint:

Magyarország esetében a kisebbségi közösségek részére a 20. század végére kialakult oktatási rendszer ugyan kellőképpen rugalmas kereteket nyújt a közösségek anyanyelvének igény szerinti tanulására, újratanulására, s ha arra a nyelvi lehetőségek mellett a tanszemélyzet nyelvi kompetenciái is megvannak, akár a kisebbségi nyelvek tannyelvként való alkalmazására is. A kisebbségi oktatási rendszer azonban önmagában nem képes a folyamatos nyelvvesztés megállítására, ezért szükséges lenne a kisebbségi kulturális önkormányzat többi intézményével egybekapcsoltan kezelni a kisebbségi iskolákat. Így talán némiképp több esélyük lehetne azoknak a törekvéseknek, amelyek a magyarországi kisebbségi közösségekben a fiatalabb generációk esetében a nyelvi revitalizációs célokat tűzték ki maguk elé. (Szarka: 2003: 191)

A Magyarországon élő horvátok identitásmutatói az önazonosságot és a nyelvhasználatot tekintve 2001 és 2011 között egymástól eltérő irányba mozdtak, gyarapodó létszámú nyelváltó nemzetiséget jelölve. A 2022-es census azonban egy aggasztóan felerősödő tendenciára mutatott rá, amely látványosan támasztja alá a horvát anyanyelvűek számának mintegy 40%-os csökkenését. A többi nemzetiséghez hasonlóan a hazai horvátok sem kerülhetik el a népességfogyást, a felgyorsult asszimilációt, illetve a teljes beszélőközösségre kiterjedő nyelvi változás sem. Annak ellenére, hogy nyelvi jogaik biztosítottak ahhoz, hogy hozzáadó értéként éljék meg kétnyelvűségüket, a családokban az elsődleges szocializáció nyelve jórészt mára már a magyar nyelv, az aktív beszélőközösség felnőtt és idősebb életkorú, a nyelv használata csupán korlátozott nyelvi színtereken valósul meg. Valamennyi horvát nemzetiségi oktatási program szerint működő tanintézmény kiemelten fontos szereppel bír a nyelv-megőrzésben, de célszerű lenne a nemzetiségi szülők iskolával kapcsolatos elvárásainak felmérése, a két tanítási nyelvű programok előnyeinek hangsúlyozása, a gyakorló pedagógusok módszertani megújításának támogatása, de legfőképp a nemzetiségi nyelvi mérések bevezetése, melyek adatai rámutatnának ezen programok hatékonyságára.

Felhasznált irodalom

- Andrássy, Gy. 2013. *Nyelvszabadság – Egy egyetemes elismerésre váró egyetemes emberi jog*. Budapest–Pécs. Dialóg Campus.
- Bartha, Cs. 2000. Kétnyelvűség, oktatás, kétnyelvű oktatás és a kisebbségek. *Educatio*. 2000 (9) 4. 761–775.
- Bockovac, T. 2018. A horvát nyelv a magyar közoktatásban - oktatási színterek, nyelvismeret, nyelvi attitűd, nyelvi tervezés. In: István, A. (ed.): *Identitás és jövőkép a hazai nyelvoktatásban, a nemzetiségi nyelvoktatásban és a kultúrában*. Budapest. Szlav Filológiai Tanszék. 9–23
<https://publicatio.bibl.u-szeged.hu/18950/1/MetodikaCC2018.pdf>
- Lesznyák, M. 1996. Kétnyelvűség és kéttannyelvű oktatás. *Magyar Pedagógia*. 96. 3. 217–230.
- Sokcsevits, D. 2007. *Horvátország Közép-Európa és a Balkán között*. Budapest. Kreatéka.
- Szarka, L. 2003. Államnyelv, hivatalos nyelv-kisebbségi nyelvi jogok Kelet-Közép-Európában. In: Nádor O. – Szarka, L. (eds.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Budapest. Akadémiai Kiadó. 15-37.
- Skutnabb-Kangas, T. 1997. *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Budapest. Teleki László Alapítvány.
- Vámos, Á. 1993. Amikor a tanítás két nyelven folyik... *Pedagógiai Szemle*. 43. 11. 11–18.
- Vámos, Á. 2008. A két tanítási nyelvű iskolai oktatás tannyelv-politikája és tannyelv-pedagógiája. In: Vámos, Á. – Kovács, J. (eds.): *A két tanítási nyelvű oktatás elmélete és gyakorlata 2008-ban*. Budapest. Eötvös József Kiadó. 21–42.

Internetes hivatkozások

2011. évi CLXXIX. a nemzetiségek jogairól szóló törvény
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100179.tv> – 2023.11.18.